YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (2)

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2026

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, may.
2-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:
Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR TAHLILINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'NALISHLARI 12
Xudoyberdiyev Ulug'bek Axmad o'g'li

O'ZBEKISTON KOMPANIYALARIDA DIVIDEND SIYOSATI JOZIBADORLIGINI OSHIRISH 16
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФИНТЕХА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА 21
Салимова Зиёда Рустамжон қизи

ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA YO'QOTISHLAR HISOBI UCHUN ISHCHI HISOBVARAQLARI TIZIMINI ISHLAB CHIQISH 27
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li

RAQAMLI MUHITDA BANK XIZMATLARINI MASOFADAN KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH 32
Azlarova Aziza Axrorovna

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SOLIQ ORGANLARI FAOLIYATINI SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 36
Soyibova Matluba Ahmedboyevna

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 41
M.O. Yo'ldoshova

NARXLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYASI SIFATIDA DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISH 45
Anvar Deberdiyev

SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISH YO'LLARI 49
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich

STARTAP EKOTIZIMLARINI RAG'BATLANTIRISHNING SOLIQ MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: GLOBAL MUAMMOLAR VA HUDUDIY IMKONIYATLAR 55
Ishimova Mohinur Absalomovna

UMUMIY OVQATLANISH TIZIMIDA B2B MARKETINGINI JORIY ETISH. (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 61
Zakirova Gulnoza Qudratovna, Aliyeva Gulnora Ildarovna

TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA NOMOLIYAVIY AKTIVLAR HISOBI AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 67
Iskanov Xoljigit Nurkosimovich

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRISH MARKAZIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHIL ETISH AMALIYOTI 73
Suyunov Yorqin Bekmurodovich, Nazarov Ubaydulla Abdumannapovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 79
Yuldashev Akmal Kiyomovich

TOG'-KON KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIM HOLATINI BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIK ZAXIRALARINI ANIQLASH 83
Abirova Nargizabonu

YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ULARNING MILLIY RIVOJLANISHI 88
Turayev Abduvohid Kuldashevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

IQTISODIYOTNING INNOVATSION TARAQQIYOTI SHAROITIDA MEHNAT RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....93
Artiqova O‘g‘iljon Zafar qizi

O‘ZBEKISTON MILLIY TELERADIOKOMPANIYASI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SEMIR MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI.....101
Rustamov Zafar

QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI.....107
Metyakubov Azamat Djumanazarovich

BUXORO ARK ANSAMBLI TURISTIK SIG‘IM IMKONIYATLARINI BAHOLASH.....111
Sulaymonova Malika Maxmudovna, Qilichov Muhriddin Husniddin o‘g‘li

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПЛАНИРОВАНИЯ, КОНТРОЛЯ И АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ НА МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....116
Муродов Шавкатжон Фарходович, Зайналов Ж. Р.

XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDAGI INVESTITSION LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI.....121
Ochildiyeva Naima Mengziya qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna

TIJORAT BANKLARINING KREDITLASH AMALIYOTIDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....127
Melibayev Sodir Adilovich

TIJORAT BANKLARI RENTABELLIGINI TA’MINLASHDA AKTIVLAR VA REGULYATIV KAPITALNING O‘RNI.....135
Sheraliev Abbos Xolmuminovich

DIGITAL TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING IN THE NATIONAL ELECTRICITY GRID OF UZBEKISTAN.....140
Abdumalik A. Djumanov, Mukhlisa M. Gafurova, Tursunmurod R. Sobirov

VIRTUAL IQTISODIYOTNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MEXANIZMLARI.....147
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich

O‘ZBEKISTON QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH HOLATI VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI.....152
Shamsiddinov Ne’matjon Ashurali o‘g‘li

ASOSIY VOSITALAR HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....157
To‘ychiyeva Dilnoza Farxod qizi

ELEKTRON TIJORAT BOZORIDA RISKLARNI BAHOLASH MASALALARI.....162
Aripov Ulug‘bek Bahodirovich

UY-JOY BOZORINI IPOTEKA KREDITLASH AMALIYOTI ORQALI INTEGRATSIYA QILISH: O‘ZBEKISTON SHAROITIDA RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI.....166
A’zamxo‘jayeva Nihola Sulaymon qizi

HUDUDIY INVESTITSIYA TARKIBINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA DINAMIK TA’SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA).....171
Mirzakulova Risolat Musurmankulovna

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI KREDITLASH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH.....175
Bo‘taev O‘tkir Eshboevich

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHNING INNOVATSION USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH.....181
Umarova Malika Nematjanovna

РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ЗЕЛЕНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ.....187
Рахмонов Джамшид Одил угли

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ КУЛЬТУРЫ УЗБЕКИСТАНА 194
Абдусаламова Фарогат Сунатиллаевна

BANK XIZMATLARI KO'RSATISH MEZONLARINI ANIQLASH VA ULARNI BAHOLASH 200
Avazbek Jo'rayev

BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK OMILLARNING IQTISODIY AHAMIYATI 207
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna

ASALARICHILIK XO'JALIKLARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 211
Berdimuratov Kuanishbay Genjebaevich

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ ПРОЕКТОВ И ПРОГРАММ 215
Абдупаттоев Абдухакимжон Абдулхамид угли

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TISH STRATEGIYASI 228
Mohichexra Melikovna Mo'minova

INKLYUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI: XALQARO TAJRIBA TAHLILI 233
Dilbar Xasanovna Aslanova, Usmanova Zumrad Islamovna

TA'LIM TIZIMIDA MARKETING YONDASHUVI VA TAMOYILLARINI QO'LLASHNING NAZARIY ASOSLARI 239
Musayeva Shoira Azimovna, Raxmonova Aziza Tolibovna

MEHMONXONALAR VA OILAVIY MEHMON UYLARI RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI 245
Boynazarov Ulug'bek Egamberdiyevich

HUDUDLARNING TURISTIK SALOHIYATIDAN FOYDALANISH ORQALI ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI 250
Daminov Mirvoxid Isroilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: MAKROIQTISODIY VA TARMOQ KO'RSATKICHLARI ASOSIDA TAHLIL 255
Iminoxunov Abdukoxor Abdivaitovich

OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING INNOVATSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI 264
Abdunabiyev Sirojiddin G'anijon o'g'li

ИССЛЕДОВАНИЕ АКТИВНОСТИ И СТАБИЛЬНОСТИ КАТАЛИЗАТОРОВ В ПРОЦЕССЕ ГИДРООЧИСТКИ НЕФТЕПРОДУКТОВ И ИХ РОЛЬ В ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ 271
Тураев Баходир Тиркашевич, Махманов Дониёр Махманович

SURXONDARYO VILOYATI HUDUDIY TURIZM BOZORINING MARKETING TAMOYILLARI ASOSIDAGI KOMPLEKS TAHLILI 276
Namozov Shahzod Maxmud o'g'li

INNOVATIVE TRANSFORMATION PROCESSES AND ADVANCED INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE FIELD OF AGRICULTURAL SERVICES 282
Djurayeva Dilnoza Davronovna, Boltayeva Shakhnoza Bebudovna

COMPARISON OF HOSPITAL-BASED AND HOME-BASED REHABILITATION AFTER CERVICAL SPINE SURGERY IN UZBEKISTAN 290
Shokhrukh Ziyavaddinov

O'ZBEKISTON AKSIYADORLIK JAMIYATLARI MOLIYAVIY KOEFFITSIYENTLARI TAHLILI 299
Norqulov Mirsaid To'lqin o'g'li

TIJORAT BANKLARIDA RAQOBAT MUHITINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 306
Turdiyev Izatulla Ollaqulovich

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA IJARA HISOBI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 312
Xoliqulova Yulduz Panji qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGIGA RAQAMLASHTIRISH VA INNOVATSIYALARNING O‘RNI: XORIJ TAJRIBASI 317
Mavlonov Ozod Ulug‘bekovich

QISHLOQ XO‘JALIGINI RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING XORIJIY DAVLATLAR ILG‘OR TAJRIBALARI VA ULARNI MAMLAKATIMIZDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI 322
Rajapov Xayrulla Bekdurdiyevich, Sharipova Lobar Umrbek qizi

BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH ASOSIDA BOSHQARISHNING ILG‘OR XORIJIY TAJRIBALARI 330
Boltayev Zokirjon Otanazarovich

RAQAMLI IQTISODIYOT TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TO‘LOV QOBILIYATINI TA’MINLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI 334
Adilova Zohida Ikromjonovna

MOLIYAVIY AKTIVLAR TARKIBIDAGI DEBITORLIK QARZDORLIKLARINI MHXS TALABLARI ASOSIDA BAHOLASHNING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI 339
Umurzakov Dilshodbek Xakimovich

ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА В УСЛОВИЯХ УДАЛЁННОЙ РАБОТЫ 345
Хамидов Далер Дилшодович

ISMOIL SOMONIY MAQBARASINING TURISTIK SIG‘IMINI BAHOLASH: BUXORO TARIXIY MARKAZI MISOLIDA 351
Choriyeva Dilovar Tohir qizi, Qilichov Muhriddin Husniddin o‘g‘li

CONSUMER TRUST IN UZBEKISTAN’S E-COMMERCE 356
Erkin Shavqiyev Professor, Ulugmurodov Farkhod

IMPROVING THE FINANCING SYSTEM OF EXPORT ACTIVITIES OF SMALL BUSINESS ENTITIES 362
Karamatdinova Aysawle Parakhatovna

XORIJIY OLIY TA’LIM MUASSASALARINING RAQAMLI MARKETING VOSITALARI TAHLILI: O‘ZBEKISTON SHAROITIDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI 369
Sharopova Nafosat, Xolmamatov Diyorbek

SURXONDARYO VILOYATIDA MEHNAT BOZORI RIVOJLANISHIGA TA’SIR ETUVCHI IJTIMOIY-IQTISODIY OMILLARNI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH 374
Islomov Bobur Bahodir o‘g‘li

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA ASOSIY VOSITALARGA AMORTIZATSIYA HISOBLASH USULLARI VA AUDITORLIK HISOBOTINI TAKOMILLASHTIRISH 380
Xasanov Shoxrux Raximjonovich

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI MODERNIZATSIYALASH SHAROITIDA REAL SEKTOR KORXONALARINING ROLI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI 385
Sobitova Ra’no Solidjonovna, Babaxadjayev Firdavs Bahodir o‘g‘li

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEK CONSULTING SERVICES MARKET AND METHODS FOR ASSESSING THE POTENTIAL FOR ATTRACTING INVESTMENTS 388
Usmonova Dilfuza Ilkhomovna

RESPUBLIKAMIZDA UMUMIY OVQATLANISH SOHASI XIZMATLARINI RIVOJLANTIRISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARDAN FOYDALANISH 394
Kalanova Moxigul Baxritdinova

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA KORXONA BOSHQARUVINING TASHKILIY-IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI 399
Azlarova Munira Muhammad-Amin qizi, Yoqubov Madaminbek Abdurahim o‘g‘li

BALIQCHILIK SOHASIDA TADBIRKORLIK MAJMUALARINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING ROSSIYA TAJRIBASI VA UNI O‘ZBEKISTONDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI 406
Rajapov Xayrulla Bekdurdiyevich

RIVOJLANGAN MAMLAKATLARDA CHIQINDILARNI BOSHQARISH TIZIMINING ZAMONAVIY MODELLARI 416
Xasanov Komil Mutalibjanovich

TOSHKENT VILOYATI QISHLOQ HUDUDLARIDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOIY-IQTISODIY OMILLARI: EMPIRIK TAHLIL 421
Saidakbarova Ziyoda Doniyor qizi

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR FINANCIAL SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF ADDITIONAL ACTIVITIES IN FARM ENTERPRISES 426
Kalimbetov Khaliknazar Kurbanbaevich

KIMYO SANOATI KORXONALARIDA IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘NALISHLARINI TAKOMILLASHTIRISH 432
Suyarov Shaxzod Salim o‘g‘li

XALQARO MOLIYA TASHKILOTLARIDAN O‘ZBEKISTONGA JALB ETILGAN IMTIYOZLI MABLAG‘LARNING SAMARADORLIGI 438
Turdiyeva Zarnigor Asqar qizi

NAVOIY VILOYATIDA TURIZM XIZMATLARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH 442
Turayev Abduvoxid Kuldashevich

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT RISKNI BOSHQARISHNING XORIJIY AMALIYOTI 448
Turg‘unov Nodirbek Muminjanovich

KORXONALARDA STRATEGIK REJANI ISHLAB CHIQISH DARAJALARI VA BOSQICHLARI 452
Zaripova Sayohat Zafarovna

IQLIM O‘ZGARISHINING AGRAR IQTISODIYOTGA TA’SIRI: NAZARIY YONDASHUVLAR VA XALQARO TAJRIBA 457
Ozodxon Mahmudovna Qo‘ziboyeva, Anvarbekov Fayzullo Rustamjon o‘g‘li, Rahmonova Xosiyatxon Fayzullo qizi

WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF BANKING SERVICES THROUGH THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND BIG DATA TECHNOLOGIES 462
Mamatova Sevara Ilhom kizi

O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARIDA RISK MENEJMENT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH 470
Toshpulatov Davron Akromovich

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL LOYIHALARNI MOLIYALASHTIRISH: HOLAT, MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR 477
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna

YASHIRIN IQTISODIYOTNING RASMIY IQTISODIYOTGA TA’SIRINI BAHOLASH MUAMMOLARI 482
Bobojonov Azimjon Akmal o‘g‘li

NAVOIY VILOYATI QIZILQUM CHO‘LLARIDA XALQARO TURIZMNI TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI 486
Turayev Abduvoxid Kuldashevich

BARQAROR SHAHAR RIVOJLANISHINING ASOSIY OMILLARI VA ULARNING IQTISODIY O‘SISHGA TA’SIRI: TANLANGAN DAVLATLAR VA O‘ZBEKISTON MISOLIDA 493
Dadabayeva Nigora Muxamatxanovna, Jahongirova Muazzamxon Jahongir qizi

AUDIT TEKSHIRUVLARIDA AUDIT DALILLARINI YIG‘ISH AMALIYOTINI ZAMONAVIY IT TEXNOLOGIYALARDAN VA “MACHINE LEARNING” DAN FOYDALANGAN HOLDA TAKOMILLASHTIRISH (“IPAK YO‘LI” AITB MISOLIDA) 499
Eshqurbonov Bahrom Norsoat o‘g‘li

O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIM BITIRUVCHILARINING MEHNAT BOZORIGA INTEGRATSIYASI: RAQAMLI KO‘NIKMALAR OMILINING ROLI 506
Eshbo‘riev Umarbek Rashidovich

KOMPANIYALAR MOLIYASINING BARQARORLIGINI TA’MINLASH YO‘LLARI 518
Rasulov Jasurbek Abdurasulovich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ZAMONAVIY BAHOLASH FAOLIYATIDA PYTHON DASTURLASH TILINI QO'LLASHNING USLUBIY ASOSLARI VA ISTIQBOLLARI 522
Shaminov Abbosjon Faxriddin o'g'li

MINTAQADA SANOAT TARMOQLARIGA INVESTITSIYALARNI JALB ETISHNING TASHKILIY-IQTISODIY YO'NALISHLARI 527
Maxmudov Jasurbek Ergashevich

HUDUDIY ASALARICHILIKNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI 532
Sulaymonov Sherzod Nasivaliyevich

BARQAROR TURIZM VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHGA TA'SIRI 536
Sultonova Abduraimova Kamola Abdumannob qizi

РАЗВИТИЕ КОРПОРАТИВНЫХ ФИНАНСОВ С УЧЕТОМ ESG-ПРИНЦИПОВ 542
Алиева Сусанна Сейрановна

ЭМОЦИОНАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ РУКОВОДИТЕЛЯ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ 548
Алибекова Паризода Раджаб кизи, Алимова Машҳура Тоирхоновна

KREDIT RESURSLARINING HUDUDIY IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNING INSTITUTSIONAL ROLI 554
G'aniyev Sanjar Poziljon o'g'li

SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH INVESTITSIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH 561
Qorabayev Shuxratjon Axmadjonovich

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI QO'LLAB-QUVVATLASH ORQALI INKLYUZIV INVESTITSION MUHITNI RIVOJLANTIRISH 568
Irisqulova Munisa Akmal qizi

AGROKLASTERLARNING TASHKILIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 573
Doliyev Samandar Toirovich

AGROKLASTERLARNING TASHKILIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Doliyev Samandar Toirovich
mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. Ushbu maqola agroklasterlarning tashkiliy tuzilmasi, ularning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari hamda samaradorligini kompleks tadqiq etishga bag‘ishlangan. 2021–2025-yillarga oid rasmiy statistik ma’lumotlar asosida O‘zbekiston agrokasterlarining iqtisodiy natijalari tahlil qilindi. Shuningdek, Niderlandiya, Isroil, Vyetnam hamda Gana davlatlari tajribasi bilan qiyosiy tahlil amalga oshirildi. Melnikovning 4K modeli tanqidiy baholanib, O‘zbekiston sharoitiga moslashtirilgan 6K modeli konsepsiyasi ilk bor taklif etildi.

Kalit so‘zlar: agroklaster, yadro modeli, 4K modeli, 6K modeli, konsepsiya, samaradorlik indeksi, qiymat zanjiri, raqamlashtirish, davlat subsidiyalari.

Abstract. This article is devoted to a comprehensive study of the organizational structure of agroclusters, their organizational and economic mechanisms, and efficiency assessment. Based on official statistical data for 2021–2025, the economic performance of agroclusters in Uzbekistan was analyzed. A comparative analysis was conducted using the experiences of the Netherlands, Israel, Vietnam, and Ghana. Melnikov’s 4K model was critically evaluated, and for the first time, an adapted 6K model concept suitable for the conditions of Uzbekistan was proposed.

Key words: agrocluster, core model, 4K model, 6K model, concept, efficiency index, value chain, digitalization, state subsidies.

Аннотация. Данная статья посвящена комплексному исследованию организационной структуры агрокластеров, их организационно-экономических механизмов и оценки эффективности. На основе официальных статистических данных за 2021–2025 годы проведён анализ экономических результатов агрокластеров Узбекистан. Выполнено сравнительное исследование с использованием международного опыта Нидерланды, Израиль, Вьетнам и Гана. Модель «4К» Мельников подвергнута критическому анализу, и впервые предложена адаптированная к условиям Узбекистана концепция модели «6К».

Ключевые слова: агрокластер, ядерная модель, модель 4К, модель 6К, концепция, индекс эффективности, цепочка создания стоимости, цифровизация, государственные субсидии.

KIRISH

Jahon banki ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha mehnatga layoqatli aholining 26,1 foizidan ortig‘i qishloq xo‘jaligi sohasida band. Ushbu soha ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning muhim tayanch yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Global oziq-ovqat tizimlaridagi o‘zgarishlar, iqlim omillari va raqamli transformatsiya jarayonlari sharoitida agrokasterlar alohida ishlab chiqaruvchilardan samarali integratsiyalashgan tizimga o‘tishning muhim vositasiga aylanmoqda.

O‘zbekistonda klaster tizimi 2017-yil 19-maydagi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.05.2017-yildagi “Buxoro viloyatida zamonaviy paxtachilik-to‘qimachilik klasterini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2978-sonli qarori[1] asosida BCT Cluster tashkil etilishi bilan boshlangan. Hozirgi kunda mamlakatda 122 ta paxta-to‘qimachilik klasteri faoliyat yuritib, ular 1 033 ming gektar yer maydoniga ega bo‘lgan 26,8 mingta fermer xo‘jaligi bilan hamkorlikda ishlab kelmoqda.

Mamlakatimiz agrar sektorida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida 2025-yilda qishloq, o‘rmon va baliq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishining o‘sish sur’ati o‘tgan yilga nisbatan rejalashtirilgan 4,1 foiz o‘rniga 4,4 foizni tashkil etdi. Shu bilan birga, faoliyatni tashkil etishdagi ayrim tizimli muammolar va boshqaruv jarayonlarining murakkabligi sababli 2023–2024-yillarda ayrim agrokasterlarda rentabellik darajasi pasaygani kuzatildi (−1,59% va −1,79%).

Shu bois, maqola doirasida agrokaster modelining yadrosi hamda boshqaruv mexanizmlarining samaradorligini tadqiq qilish va ularni takomillashtirish yo‘llarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy masala hisoblanadi.

1 https://lex.uz/docs/-4923854

Asosiy maqsad agrokasterlar yadro tizimini takomillashtirish orqali klasterlarning barqaror samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi ilmiy asoslangan modelni taklif etish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Agrokaster nazariyasining shakllanishi Michael Porterning (1990) "romb modeli" konsepsiyasiga borib taqaladi. Unga ko'ra, klaster — bu "bir-biri bilan o'zaro bog'langan kompaniyalar, hamkor tashkilotlar va muassasalarning muayyan sohada geografik jihatdan jamlangan tizimi" sifatida talqin etiladi. 1990-yillarda Ron Boschma hamda Anne ter Wal bilimlar tarmog'i klaster innovatsiyalarining shakllanishida muhim omil ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berganlar.

A. Nastin agrokasterni "qishloq xo'jaligi korxonalari va ular bilan bog'liq tarmoqlarni geografik yaqinlik, o'xshash ishlab chiqarish jarayonlari hamda resurs va infratuzilmalardan birgalikda foydalanish asosida tashkil etish shakli" sifatida baholaydi [7]. A. Zinchenko va boshqa tadqiqotchilar fikriga ko'ra esa, agrokasterlar qishloq xo'jaligini rivojlantirish strategiyasi hamda hududiy siyosatning ajralmas tarkibiy qismiga aylanmoqda [8].

M.Q. Pardayev iqtisodiyotning agrar sektorida yig'ilib qolgan tizimli masalalarni hal etish zarurligini ta'kidlagan [9]. O. Murtazayev qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini innovatsion rivojlantirish asosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash bo'yicha ilmiy fikrlar bildirgan [10]. I. Ochilov hamda Sh. Fayzullayev esa agrar tarmoqqa davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini joriy etish masalalarini o'rgangan [8].

Shuningdek, klasterlarga "ishlab chiqarishdan tayyor mahsulotni realizatsiya qilishgacha bo'lgan butun texnologik jarayonni o'z ichiga olgan, vertikal va gorizontal jihatdan o'zaro bog'langan iqtisodiyot tarmoqlarining o'ziga xos integratsiyalashgan tizimi" sifatida yondashuvlar ham mavjud [12]. Mazkur yondashuv klasterlarning nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, balki qo'shimcha qiymat yaratish zanjirini mustahkamlashdagi o'rnini ham ifodalaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mavzuni o'rganishda O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi, O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligi hamda Milliy statistika qo'mitasining rasmiy manbalarida e'lon qilingan statistik ma'lumotlardan, shuningdek, O'zbekiston fermerlari kengashi hisobot materiallaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida tahlil, sintez, qiyosiy tahlil va kuzatish metodlari qo'llanildi. Mazkur metodlar orqali agrokasterlarning tashkiliy mexanizmlari, iqtisodiy samaradorligi hamda boshqaruv tizimining amaliy natijalari kompleks ravishda o'rganildi. Shuningdek, xalqaro tajribalar bilan qiyosiy tahlil o'tkazish orqali O'zbekiston sharoitiga mos tashkiliy model va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

2000-yillarda olimlar tomonidan global qiymat zanjirlari nazariyasining rivojlantirilishi klaster konsepsiyasining yanada boyishiga xizmat qildi. Xususan, Humbert va Keimes (2001) agrar-sanoat klasterlarini fermer klasterlari (Farming Clusters – FC) hamda sanoat klasterlari (Industrial Clusters – IC) sifatida tasniflagan.

V. Melnikov esa 2018-yilda klasterlarni tahlil qilish uchun 4K modelini taklif etgan bo'lib, unda klasterning to'rtta asosiy tarkibiy komponenti ajratib ko'rsatilgan (1-rasm).

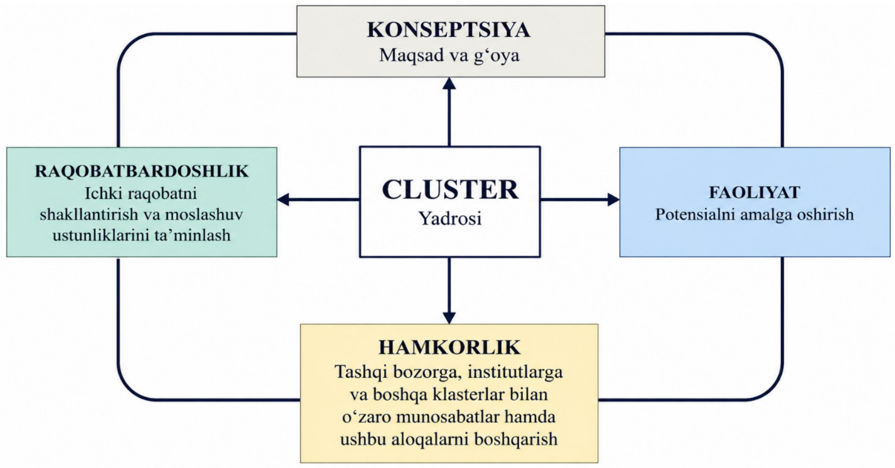

1-rasm. 4K klaster modeli[2]

2 Muallif ishlanmasi

- 1K — "Konsentratsiya": hududiy jamlanish va resurslar zichligi orqali klaster ishtirokchilarini optimal joylashtirish.
- 2K — "Raqobat": bozor raqobati asosida mahsulot sifati hamda narx raqobatbardoshligini oshirish.
- 3K — "Hamkorlik": ishtirokchilar o'rtasidagi kooperatsiya orqali qiymat zanjirini muvofiqlashtirish va shartnoma tizimini mustahkamlash.
- 4K — "Klasterlashuv": eksport hajmi va bozor ulushini kengaytirish orqali klasterning xalqaro bozordagi pozitsiyasini mustahkamlash.

Mazkur modelda V. Melnikov tomonidan tavsiya etilgan klaster yadrosining komponentlari model ishlab chiqilgan davr iqtisodiy sharoitlari uchun xos bo'lganini kuzatish mumkin. Biroq dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'zgarishlar klaster yadrosini zamonaviy iqtisodiy talablar asosida qayta ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltirdi (1-jadval).

1-jadval. Melnikov 4K modeli komponentlari va ularning klaster yadro tizimidagi roli[3].

Komponent	Melnikov 4K modeli ta'rifi	Komponentning roli
1K — Konsentratsiya	Hududiy jamlanish va resurslar zichligi	Yadro atrofida ishtirokchilarni optimal joylashtirish
2K — Raqobat	Bozor raqobati orqali samaradorlikni oshirish	Mahsulot sifati va narx raqobatbardoshligini kuchaytirish
3K — Hamkorlik	Ishtirokchilar o'rtasidagi kooperatsiya	Qiymat zanjiri koordinatsiyasi va shartnoma tizimini rivojlantirish
4K — Klasterlashuv	Eksport va bozor ulushini kengaytirish	Klasterning xalqaro bozordagi pozitsiyasini mustahkamlash

4K modelining asosiy cheklovlaridan biri shundaki, unda klaster asosan statik tuzilma sifatida tasvirlanadi. Shuningdek, raqamlashtirish jarayonlarining iqtisodiy tizimlarga jadal kirib kelishi barcha sohalarda tashkiliy, iqtisodiy va moliyaviy mexanizmlarni zamonaviy bozor talablariga mos ravishda takomillashtirishni talab etmoqda. Shu bois, yuqorida qayd etilgan masalalarga yechim sifatida tadqiqotlarimiz natijasida agrokasterlar yadrosining yangi 6K modelini ishlab chiqish zarurligi asoslab berildi.

Zamonaviy agrokasterlar modelida quyidagi 6 ta asosiy vazifaning amalga oshirilishi muhim hisoblanadi:

1. tizimni integratsiyalash;
2. resurslarni samarali taqsimlash;
3. qiymat zanjirini yaratish;
4. bozorga chiqish imkoniyatlarini kengaytirish;
5. xatarlarni kamaytirish;
6. innovatsiya va texnologiyalarni joriy etish.

O'zbekiston sharoitida ayrim agrokasterlar faoliyatida kuzatilayotgan iqtisodiy natijalar hamda fermer va boshqa qishloq xo'jaligi subyektlarining klaster tizimiga qo'shilishdagi ehtiyotkor yondashuvining asosiy omillaridan biri aynan shu bilan bog'liqdir.

V. Melnikovning 4K modelidagi mavjud cheklovlarni bartaraf etish hamda O'zbekiston sharoitini hisobga olish maqsadida ushbu tadqiqot natijasida klasterlashtirishning 6K modeli konsepsiyasi taklif etilmoqda.

Fikrimizcha, mazkur model Melnikovning 4K modelini takomillashtirib, uni global iqtisodiyotning raqamlashtirish jarayonlariga moslashtirish imkonini beradi (2-rasm).

3 Muallif ishlanmasi

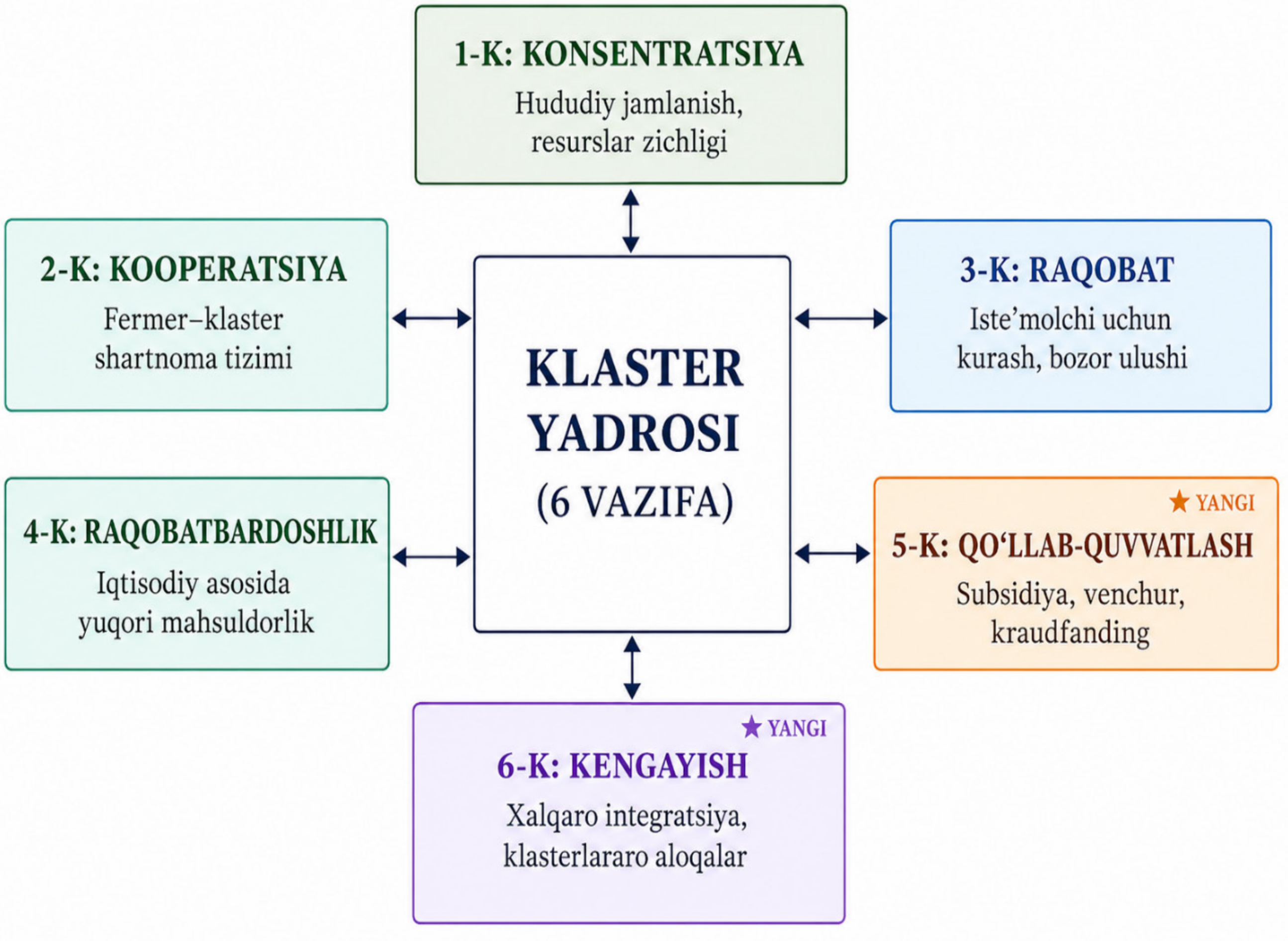

2-rasm. 6K — Agrokaster modeli konsepsiyasi[4]

Tavsiya etilayotgan model V. Melnikovning 4K modeli komponentlarini saqlab qolgan holda, ikkita yangi komponent bilan boyitiladi.

- 1K — “Konsentratsiya”: hududiy jamlanish va resurslar zichligi — Melnikov 4K modelidan saqlab qolingan. Jizzax viloyati va Sirdaryo viloyatidagi paxta hududlari hamda Samarqand viloyati meva-sabzavot klasterlari bunga misol bo‘la oladi.
- 2K — “Raqobat”: bozor raqobati orqali samaradorlikni oshirish — Melnikov 4K modelidan saqlab qolingan. Fermer–klaster shartnoma tizimi hamda mahsulot narxini o‘zaro kelishuv asosida belgilash mexanizmlarining amaliyotga joriy etilgani ushbu yo‘nalish samaradorligini oshirmoqda.
- 3K — “Hamkorlik”: ishtirokchilar o‘rtasidagi kooperatsiya — Melnikov 4K modelidan caқlab qolingan. Eksport CAGR ko‘rsatkichlari: paxta eksportida 17,6%, IT Park eksportida 40,9% hamda g‘alla savdosida 7% o‘sish kuzatilgani hamkorlik mexanizmlarining amaliy natijasini ko‘rsatadi.
- 4K — “Klasterlashuv”: raqamlashtirish orqali klaster koordinatsiyasini ta’minlash — Melnikov 4K modeli asosida kengaytirilgan komponent. Raqamli platformalar va IoT texnologiyalarining integratsiyasi klaster ichidagi boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.
- 5K — “Qo‘llab-quvvatlash” (YANGI): davlat subsidiyalaridan bosqichma-bosqich mustaqil moliyalashtirish tizimiga o‘tish — yangi komponent sifatida taklif etilmoqda. Bunda “subsidiya → venchur kapital → kraudfanding” zanjiri asosida moliyaviy mexanizm shakllantirilib, davlat ulushini 60–85 foizdan 20–30 foizgacha kamaytirish nazarda tutiladi.
- 6K — “Kengayish” (YANGI): klasterning dinamik rivojlanishi va boshqa tizimlar bilan integratsiyasi — yangi komponent hisoblanadi. Bunga klasterlararo integratsiya, OECD Seed Schemes mexanizmlaridan foydalanish hamda nav originatorlari va biznes subyektlari bilan hammualliflik shartnomalarini rivojlantirish kiradi.

Tadqiqotlarimizda Melnikovning 4K modeli va taklif etilayotgan 6K modeli komponentlari o‘zaro qiyosiy tahlil qilinib, ularning mazmun-mohiyati va amaliy ahamiyati ochib berildi (2-jadval).

4 Muallif ishlanmasi

2-jadval. Melnikov 4K va 6K modeli komponentlarini o‘zaro taqqoslash[5]

№	Komponent	4K Melnikov modeli	6K modeli (taklif)	O‘zbekiston misoli
1	1K — Konsentratsiya	☑	☑	Jizzax viloyati va Sirdaryo viloyati paxta hududlari, Samarqand viloyati meva-sabzavot klasterlari
2	2K — Raqobat	☑	☑	Fermer–klaster shartnoma tizimi; mahsulot narxini o‘zaro kelishuv asosida belgilash
3	3K — Hamkorlik	☑	☑	Eksport CAGR: paxta — 17,6%; IT Park — 40,9%; g‘alla savdosi — 7% o‘sish
4	4K — Klasterlashuv	☑	☑	Raqamlashtirish orqali klaster ichidagi koordinatsiyani kuchaytirish
5	5K — Qo‘llab-quvvatlash	Yo‘q	☑ Yangi	Subsidiya → venchur kapital → kraudfanding; davlat ulushini 60–85%dan 20–30%gacha kamaytirish
6	6K — Kengayish	Yo‘q	☑ Yangi	Klasterlararo integratsiya; OECD Seed Schemes; nav originatorlari bilan hammualliflik

“Qo‘llab-quvvatlash” (5K) komponenti agrokasterlarda kuzatilgan rentabellik pasayishini (−1,59% va −1,79%) yumshatish hamda ularning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

“Kengayish” (6K) komponenti va “Agro-Cycle” hayotiy sikl konsepsiyasi klaster dinamikasini matematik model asosida ifodalaydi:

$$\frac{dK}{dt} = \alpha \cdot G(t) - \beta \cdot D(t) + \gamma \cdot I(t)$$

Bu yerda:

– $G(t)$— o‘sish omillari;

– $D(t)$— pasayish (tanazzul) omillari;

– $I(t)$— innovatsion rivojlanish omillari.

Mazkur formula siyosat ishlab chiquvchilar va boshqaruv organlariga klaster rivojlanishini monitoring qilish hamda boshqarishning aniq matematik vositasini taqdim etadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida xalqaro agrokaster modellari ham o‘zaro qiyosiy tahlil qilindi. Jumladan, Stanford STORM bazasida 12 ta Yevropa mamlakati misolida olib borilgan tadqiqotlar hamda Farmer's Pride Internationalning 2023-yilgi hisobotlari asosida agrokasterlar samaradorligi klaster yadrosining innovatsiyalarga moslashuvchanligi va davlat-xususiy sheriklik darajasiga bevosita bog‘liq ekani o‘rganildi.

Mazkur tadqiqotlar ham klasterlarning yadro tizimi zamonaviy iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda takomillashtirilishi zarurligini tasdiqlaydi (3-jadval).

3-jadval. Xalqaro agrokaster modellari qiyosiy tahlili[6]

Mamlakat	Klaster turi	Yadro xususiyati	CAGR (%)	Davlat ulushi	Izoh
Niderlandiya	Bog‘dorchilik	R&D markazlashuvi va auksion tizimi	8–12%	15–20%	Ilmiy markaz va klaster integratsiyasi yuqori darajada shakllangan
Isroil	Precision farming	IoT va AI asosidagi raqamli yadro	15–20%	30–35%	Raqamli yadro strategik ustunlikni ta’minlaydi
Vyetnam	Guruch va qahva	Kooperatsiya va eksport marketingi	10–14%	40–45%	Davlat-xususiy sheriklik (PPP) modeli samarali qo‘llanilgan
Gana	Kakao va mahalliy qiymat zanjiri	Mahalliy xaridorlarga ustuvorlik berilgan	7–10%	25–30%	Mahalliy integratsiya tizimi samarali rivojlangan
O‘zbekiston	Paxta va meva-sabzavot	Davlat tashabbusi asosidagi yadro modeli	17–41%*	60–85%	Davlat ulushini bosqichma-bosqich 20–30%gacha kamaytirish tavsiya etiladi

5 Muallif ishlanmasi
6 Muallif ishlanmasi

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, davlatning klasterlarni moliyalashtirishdagi ulushi O‘zbekistonda (60–85%) Niderlandiya (15–20%) va Isroil (30–35%) kabi mamlakatlarga nisbatan 3–4 barobar yuqori darajada saqlanib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Birinchidan, klasterlar tizimida kuzatilgan rentabellik darajasining pasayishi (−1,59% va −1,79%) amaldagi klaster modelidagi yadro tizimini zamonaviy global bozor iqtisodiyoti talablariga yanada moslashtirish zarurligini ko‘rsatdi. Taklif etilayotgan “Qo‘llab-quvvatlash” (5K) komponenti aynan ushbu masalani hal etishga va klasterlarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, IT Park klasterining CAGR ko‘rsatkichi (40,9%) an’anaviy paxta klasterlariga (17,6%) nisbatan 2,3 barobar yuqori ekani raqamlashtirish jarayonlarini agrokaster yadrosiga integratsiyalash zarurligini iqtisodiy jihatdan asoslaydi. Taklif etilayotgan “Klasterlashuv” (4K) komponenti ushbu natijalarni tizimli ravishda boshqa klasterlarga ham tatbiq etish imkonini beradi.

Uchinchidan, Michael Porter va V. Melnikov modellari klasterni asosan statik tizim sifatida talqin qiladi. Mazkur tadqiqotda taklif etilayotgan “Kengayish” (6K) komponenti hamda “Agro-Cycle” hayotiy sikl konsepsiyasi esa klaster dinamikasini ilk bor matematik model asosida ifodalab, boshqaruv organlari va siyosat ishlab chiquvchilar uchun aniq tahliliy vosita yaratadi.

Fikrimizcha, tavsiya etilayotgan 6K klasterlashtirish modeli agrokasterlar faoliyatida mavjud tashkiliy, iqtisodiy va moliyaviy masalalarni samarali hal etishga, ularning barqaror rivojlanishini ta’minlashga hamda zamonaviy bozor talablariga moslashuvchanligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 19.05.2017-yildagi “Buxoro viloyatida zamonaviy paxtachilik-to‘qimachilik klasterini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2978-sonli qarori, https://lex.uz/docs/-4923854
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.01.2023-yildagi “Paxta xom ashyosi yetishtiruvchilar faoliyatini yanada qo‘llab-quvvatlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-23-sonli qarori, https://lex.uz/ru/docs/-6373130
3. Michael Porter (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York.
4. V. Melnikov (2018). 4K klaster modeli. Vestnik MGTU im. N.E. Baumana. Seriya “Estestvennye nauki”.
5. Ron Boschma (2007). Bilim tarmoqlari va sanoat hududlarida innovatsion faoliyat. Promyshlennost i innovatsii, 14(2), 177–199.
6. Nastin A.A. (2011). Ulyanovsk viloyatidagi “Novaya derevnya” agrokasteri: amaliyot nazariyadan oldinda? // Ekonomika selskogo xozyaystva i pererabatyvayushchix predpriyatiy. №10. 53–57-b.
7. Zinchenko A., Demichev V. (2016). Rossiya agrar iqtisodiyotida multiplikatsiya va agrar klasterlar // APK: Ekonomika, upravlenie. №4. 46-b.
8. Pardaev M.Q., Pardaev O.M. (2015). Qashqadaryo viloyati iqtisodiyotini rivojlantirishda innovatsiyalardan foydalanishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. 22-b.
9. Murtazaev O., Axrorov F. (2017). Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti. Darslik. Toshkent: “ILM ZIYO”.
10. Ochilov I.S., Fayzullayev Sh. (2019). O‘zbekiston iqtisodiyotida davlat-xususiy sheriklik va marketing masalalari // Biznes-Ekspert. №5. Toshkent. 23–29-b.
11. Nurmanov K.T. (2023). Qishloq xo‘jaligi korxonalarida strategik boshqaruv hisobi va tahlilini takomillashtirish. Monografiya. Toshkent: “Lesson Press”. 157-b.
12. Humbert S., Keimes P. (2001). Rivojlanayotgan mamlakatlarda agrokasterlar. FAO ishchi hujjati. Rim.
13. Stanford STORM (2024). Agrokasterlar: tarixi, tuzilmasi va istiqbollari.
14. Farmer’s Pride International (2023). Agrokasterlar: markaziy xo‘jalik modeli.
15. Kenjabayev A.T., Sultonov A.O. (2022). O‘zbekistonda klaster siyosati // Iqtisodiyot va moliya, 4(2), 45–58-b.
16. MDPI (2023). Barqaror agrotizimlar uchun qishloq xo‘jaligidagi innovatsiyalar. DOI: 10.3390/agr13040789.
17. Doliev S.T. (2025). Agrokasterlar faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish. TIQXMMI MTU, Toshkent.

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir ALIBEKOV
Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir oʻgʻli

2026. № 5 (2)

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz